

გაეროს „ადამიანის განვითარების ინდექსი“
და მისი ღირებულება საქართველოში

ხათუნა თოდუა

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ეკონომიკის დეპარტამენტის ასოცირებული პროფესორი

GEORGIA'S HUMAN
DEVELOPMENT INDEX TRENDS
Khatuna Todua

RESUME

The HDI is an average measure of basic human development achievements in a country. It is a summary measure for assessing long-term progress in three basic dimensions of human development - a long and healthy life, access to knowledge and a decent standard of living.

Georgia's value for 2015 was 0,769, which put the country in the high human development category - positioning it at 70 out 188 countries and territories, although the analyses shows that Georgia is among the leading countries in the region with inequality evident in income and wealth. This gap between the poor and the rich can be direct consequence of the inequality of opportunities. It means that most people have a low income and a few people are very rich. It would be impossible to raise the standard of living in the country without solving the above mentioned problem.

Keywords: Human Development Index, Georgia.

საკვანძო სიტყვები: ადამიანის განვითარების ინდექსი, საქართველო.

ადამიანის (ჰუმანური, საზოგადოებრივი) განვითარების ინდექსი (ინგლ. - Human Development Index - HDI) მსოფლიოს ნებისმიერი ქვეყნისათვის წარმოადგენს მისი განვითარების ინდიკატორს. მას „გაეროს განვითარების პროგრამა“ თავის ყოველწლიურ ანგარიშში იყენებს 1998 წლიდან.

ადამიანის განვითარების ინდექსის ძველი მეთოდოლოგიით გაანგარიშებისას გამოიყენებოდა 3 ძირითადი მაჩვენებელი:

1. დაბადებულთათვის სიცოცხლის მოსალოდნელი საშუალო ხანგრძლივობა;
2. მოსახლეობის განათლების დონე;
3. მშპ-ს ღირებულება ერთ მოსახლეზე.

ხოლო 2010 წლიდან მოხდა ამ ინდექსის მნიშვნელოვანი კორექტირება. „კერძოდ, ადამიანის განვითარების ინდექსის ახალი მეთოდოლოგიით გაანგარიშებისას სწავლების საშუალო ხანგრძლივობა იზომება არა 15, არამედ 25 და ზევით ასაკის პირთა მიმართ. მეორე მაჩვენებელი - სწავლის მოსალოდნელი ხანგრძლივობა გაიზომება სკოლაში შესვლის ოფიციალურად დადგენილი ასაკიდან სიცოცხლის

ბოლომდე, თუ ქვეყანაში შენარჩუნდება განათლების მიღების გავრცელებული ტენდენციები, ახალი მეთოდოლოგიით შემოსავლების დონე იზომება არა მშპ-ში, არამედ მშპ-ის საშუალებით ერთ სულ მოსახლეზე. ცვლილება ადამიანის განვითარების ინდექსის გამოთვლისას საშუალო არითმეტიკულის ნაცვლად საშუალო გეომეტრიულის გამოყენებაც.

უნდა ითქვას, რომ კრიტიკოსების აზრით, ა გ ი - ს მიშვნელობა გადაჭარბებულია, კრიტიკოსთა არგუმენტები შემდეგია: ა გ ი შემოსაზღვრულია 0-სა და 1-ს შორის, რის გამოც მდიდარ ქვეყნებს საშუალება აღარ ეძლევათ, რეიტინგი გაიუმჯობესონ, მიუხედავად იმისა, რომ მათ ამის რეზერვები გააჩნიათ, გარდა ამისა, ის ართულებს დინამიკაში ქვეყნების რეალური პროგრესისა და რეგრესის დადგენას, რადგან დამოკიდებულია სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობაზე. ინდექსის ნაკლოვანებად მიიჩნევა ის ფაქტიც, რომ მასში არ არის გათვალისწინებული სულიერი და მორალური ფასეულობები. გარდა ამისა, ინდექსის სამივე კომპონენტი - განათლება, ჯანმრთელობა და შემოსავალი თანაბარი წილით არის წარმოდგენილი, მაგრამ ინდექსის ავტორების მიერ ადეკვატურად არ არის დასაბუთებული, თუ რატომ ხდება კომპონენტების თანაბარი წილით წარმოდგენა, რატომ არის სამივე კომპონენტი თანაბარმნიშვნელოვანი. ასევე, გამოთვლის ამ წესის მიხედვით, რომელიმე კომპონენტის მნიშვნელობის შემცირების ეფექტი, ინდექსის საბოლოო მნიშვნელობისათვის, შესაძლოა გადაფაროს სხვა კომპონენტების მნიშვნელობის ზრდამ, მაგალითად, ცხოვრების ხანგრძლივობის შემცირება შესაძლებელია გადაიფაროს განათლების ხელმისაწვდომობის ზრდით.

მაგრამ, მიუხედავად აღნიშნული ხარვეზებისა, ა გ ი განვითარების ამსახველი მეტად მნიშვნელოვანი ინდიკატორია, რომელიც გვიჩვენებს, თავისი პოტენციალის რა ნაწილის რეალიზება შესაძლო საზოგადოებამ და რა შესაძლებლობები აქვთ მოცემულ ქვეყანაში მცხოვრებ ადამიანებს განვითარებისათვის. ამას გარდა, საქართველოსათვის, როგორც განვითარებადი ქვეყნისათვის, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ა გ ი-ს გამოყენება როგორც ცხოვრების ხარისხზე ეკონომიკური პოლიტიკის ზემოქმედების შეფასებისათვის, ისე სამომავლო განვითარების პერსპექტივების გასაანალიზებლადაც.

მაშ ასე, საქართველოს 2015 წლის ჰუმანური განვითარების ზოგადი მაჩვენებელი აღემატება მსოფლიოს კოეფიციენტის საშუალო მაჩვენებელს - 0,694-ს, და შეადგენს 0,769-ს, რაც შეესაბამება მაღალი ჰუმანური განვითარების ქვეყნების ჯგუფისას. ა გ ი

-ს სუბინდექსების მნიშვნელობები 2015 წლისათვის მოცემულია ცხრილში № 1.

ცხრილი N1. ა გ ი -ს სუბინდექსების მნიშვნელობები საქართველოში (2015 წ.).

მაჩვენებლები	საქართველო
სიცოცხლის მოსალოდნელი ხანგრძლივობა დაბადებისას (წელი)	75
სწავლის საშუალო ხანგრძლივობა (წელი)	12,1
სწავლის მოსალოდნელი ხანგრძლივობა (წელი)	13,9
მთლიანი ეროვნული შემოსავალი ერთ მოსახლეზე (მსყიდველობითი უნარიანობის პარიტეტის მიხედვით, აშშ დოლარი)	8 856

2000-2015 წლებში საქართველოს მაჩვენებელი გაიზარდა 0,673-დან 0,769-მდე, მთლიანმა ზრდამ შეადგინა 14,3 %.

1990-2015 წელს, დაბადებისას სიცოცხლის მოსალოდნელი ხანგრძლივობა გაიზარდა საქართველოში 4,7 წლით, 'სწავლის ხანგრძლივობა 0,5 წლით, ხოლო სწავლის მოსალოდნელი ხანგრძლივობა 1,5 წლით. მთლიანი ეროვნული შემოსავალი ერთ სულ მოსახლეზე (...) გაიზარდა 17,1%-ით.

საქართველო 70-ე ადგილზეა 188 ქვეყანას შორის, საქართველოს წინ არის ირანი, რომლის კოეფიციენტი 0,774, ხოლო საქართველოს შემდეგ - თურქეთი, კოეფიციენტი - 0,767.

რაც შეეხება პირველ ადგილს, მას ნორვეგია 'იკავებს, რომლის კოეფიციენტი 0,949-ს ს უტოლდება, ბოლო ადგილზეა ცენტრალური აფრიკის რესპუბლიკა - 0,352.

ა გ ი-თ საქართველო მის მეზობელ ქვეყნებს უსწრებს, მაგრამ სხვადასხვა კომპონენტში ჩამორჩება

მათ. ცხრილში № 2 ნაჩვენებია ადამიანის განვითარების ინდექსის დინამიკა 'საქართველოში, აზერბაიჯანსა და სომხეთში 2000-2015 წლებში.

გარდა ამისა, საქართველოს ჰუმანური განვითარების ინდექსის გადათვლისას უთანასწორობის ფაქტორის გათვალისწინებით, ქვეყნის ზოგადი მაჩვენებელი იკლებს 12,2 %-ით და შეადგენს 0,672-ს, რაც მიუთითებს იმაზე, რომ ქვეყანაში რესურსების განაწილება არ ხდება ოპტიმალურად, საინტერესოა, რომ სომხეთის უთანასწორობის კოეფიციენტი ბევრად ნაკლებია და შეადგენს 9,3%-ს, ხოლო უთანასწორობის ფაქტორის გათვალისწინებით გამოთვლილი ა გ ი სომხეთისთვის 0,674-ია, რაც საქართველოსაზე უკეთესი შედეგია

ცხრილი N3. ადამიანის განვითარების ინდექსები საქართველოში, აზერბაიჯანსა და სომხეთში (2015 წ.).

	ჯანდაცვაზე მთლიანი დანახარჯები მშპ-სთან მიმართებით (%)	განათლებაზე მთლიანი დანახარჯები მშპ-სთან მიმართებით (%)	მშპ ერთ სულ მოსახ. (აშშ \$)
საქართველო	1,6	2,0	9 109
აზერბაიჯანი	1,2	2,5	16 695
სომხეთი	1,9	2,2	7 899

წყარო: Human Development Report 2016.

საინტერესოა ასევე დამატებითი ინდიკატორების ანალიზი, 'განსაკუთრებით კი ის, თუ რამდენად კმაყოფილი არიან ადამიანები თავიანთი ცხოვრების დონით, როგორც ცხრილიდან № 4 ირკვევა, ცხოვრების სტანდარტით კმაყოფილი მოსახლეობის წილი ყველაზე დაბალია საქართველოში.

ცხრილი N2. ადამიანის განვითარების ინდექსის დინამიკა საქართველოში, აზერბაიჯანსა და სომხეთში (2000-2015 წ.წ.).

სარეიტინგო პოზიცია		ადამიანის განვითარების ინდექსი							სარეიტინგო პოზიციის ცვლილება	აგ-ს საშუალო წლიური ზრდა (%)
	წელი	2000	2010	2011	2012	2013	2014	2015		
	ქვეყანა									
70	საქართველო	0,673	0,742	0,749	0,755	0,759	0,768	0,769	5	0,72
78	აზერბაიჯანი	0,642	0,741	0,742	0,745	0,752	0,758	0,759	-2	0,48
85	სომხეთი	0,644	0,729	0,732	0,736	0,739	0,741	0,743	1	0,39

წყარო: Human Development Report 2016

**ცხრილი N 4. „დამხმარე ინდიკატორები:
კეთილდღეობის აღქმა საქართველოში,
აზერბაიჯანსა და სომხეთში (2015 წ.).“**

	განათლების ხარისხით კმაყოფილი მოსახლ. (%)	ჯანდაცვის ხარისხით კმაყოფილი მოსახლ. (%)	ცხოვრების სტანდარტით კმაყოფილი მოსახლ. (%)
საქართველო	66	59	24
აზერბაიჯანი	54	38	53
სომხეთი	52	39	27

წყარო: Human Development Report 2016.

აქედანაც ჩანს, რომ შემოსავლების გადანაწილება უთანაბრობა, შემოსავლების განაწილების უთანაბრობაზე მეტყველებს ჯინის კოეფიციენტიც, რომელიც სომხეთში 31,1-ს, აზერბაიჯანში 33,7-ს, საქართველოში კი 40-ს შეადგენს.

ეჭვგარეშეა, რომ საქართველოში საზოგადოების უდიდესი ნაწილის წვდომა ერთობლივ სიკეთეზე ძალიან შეზღუდულია.

აქ უნდა აღინიშნოს, რომ ეს პრობლემა არა მხოლოდ საქართველოს, არამედ მთელი მსოფლიოსათვის ყველაზე დიდ გამოწვევად სახელდება გაეროს პროგრამაში.

საქართველოსათვის მთავარ ამოცანას იმ პოტენციალის ეფექტიანად გამოყენება წარმოადგენს,

რაც მას ადამიანური კაპიტალის სახით აქვს, ხოლო ამ ამოცანის შესრულება, რაც საქართველოში მოსახლეობის ცხოვრების დონის ზრდისა და უკეთესი ცხოვრების პირობების საწინდარი გახდება, შესაძლებელია მხოლოდ უთანასწორობის მაღალი დონის პრობლემის დაძლევის პირობებში. ეს უკანასკნელი, თავის მხრივ, შესაძლებელია განათლების დონის ამაღლებით, აგრეთვე დასაქმების დონის ამაღლებით კერძო ბიზნესის ნახალისების გზით და პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების გაზრდით.

ლიტერატურა:

1. ნ. ბენდელიანი, განათლებისა და განვითარების პროგრამა, ადამიანის განვითარების ინდექსის მიღმა: ადამიანზე ორიენტირებული განვითარების შეფასება საქართველოში, 2012 წ.
2. მ. ბლიაძე, გლობალური ინდექსები - გლობალური სამყაროს საზომები.
3. Milorad Kovacevic, Review of HDI Criticues and Potential Improvements.
4. United Nations Development Program, Human Development Reports, Research Paper 2010/33, February 2011.
5. Human Development Report, UNDP, 2016.
6. Atkinson, A.B., e. Marlier, Human Development and Indicators of Poverty and Social Exclusion as Part of the Policy Progress, Indian Journal of Human Development, 5, 293-320, 2011.